

„Emelt fővel mondhatom,
 hogy 3000 éve az
 emigránsok: a világ sója.”

Fodor József Péter
 (1982, Szombathely)
 az ELTE BTK alumnusa,
 szerkesztő, kritikus

Cs. Szabó László: *Hazajáró lélek*,
 MMA Kiadó, 2018.

Márvány és babér a címe annak az Itáliáról szóló versgyűjteménynek, amelyet Márai Sándor a kevés könyvek között kézításkájában magával tudott vinni 1948-ban egy Svájcba tartó vonaton. A képekkel illusztrált, terjedelmes kötet bizonyosan számos emigráns magyar utazóládájában hagyta el talán végleg a Kárpát-medencét. Szerkesztője, Cs. Szabó László – ahogy a *Bevezető*ben írta – „ezer esztendő Dél-vágyát pillantotta át” ez utolsó hazai könyvének összeállítása során. De nem csak e könyvvel vált szinte mindennapos társává a (nem csak) külföldön élő magyarok egy részének; rádióadásában és újságcikkeiben megfogalmazott szociológiai, politikai tárgyú véleménye és nézőpontja iránytűként szolgált milliók számára, olyannyira, hogy egyes gondolatai Márai naplóiban és regényeiben is fellelhetők.

Cs. Szabó Lászlónak az 1957 és 1984 között az Irodalmi Ujságban megjelent publikációiból válogatott Szakolczay Lajos, amikor a nagyrészt kordokumentumnak számító cikkekből összeállította a *Hazajáró lélek* című kritikagyűjteményt. A sajnos inkább csak filoszok érdeklődését kiváltó tartalom tanulságos és szükséges

módon irányítja rá a figyelmet Európa, de főleg Magyarország világpolitikában és a világgazdaságban alárendelt helyzetére oly módon, hogy a cikkek háttérében végig érezhető a világhatalmak öngyilkos rivalizálása.

A szerkesztő nem kronológiai szempontból válogatta sorba az írásokat – ami csupán Cs. Szabó évek során változott stílusán érezhető kissé –, hanem téma szerint: Horatius és egy kevés antik irodalom után Shakespeare korába, „a papok agymosdató intelmeinek” világába kalauzolt a szerző (1971) egy éppen aktuális könyvmegjelenés kapcsán. A válogatás azt tükrözi, hogy Cs. Szabó nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, ha párhuzamot tudott vonni a vélemény- és gondolatszabadságot korlátozó politikai és vallási rendszerek propagandamódszerei, valamint a 20. század második felének magyar médiahelyzete között: „Miből él idegen földre menekülve egy vallási üldözött? Amiből egy politikai földönfutó. Folytatja régi mesteriségét, ha be tud illeszkedni az új világba. Vagy pénzzé teszi anyanyelvét: megpróbálkozik a régi szókincs használatával befogadói közt. Így tett Shakespeare idejében több francia kálvinista.

Nemigen változott a tanmódszer négyszáz év alatt” – így tett számos külföldre szakadt, életét mentő magyar szabadgondolkodó értelmiségi 1948 előtt és után.

A könyv első fele alig több egy irodalmi lexikon adattömegénél, a cikkek erőssége ugyanakkor, hogy Cs. Szabó kapcsolódási pontokat keresett (világszínvonalú) magyar (Arany János, Pázmány Péter, Krúdy Gyula) és külföldi szerzők között, bár az írások között akad olyan is, amelyben versekből következtet írói életeseményre. A szerző általában lendületesen indított írásai felkeltik a figyelmet, majd a pár oldalba belesűrített, felületes életrajzok, esetleg a művek tartalmi leírásai tanulság híján ellaposodnak.

Mégsem szabad szigorúan tekinteni Cs. Szabóra emiatt. Tisztában kell lenni azzal, hogy a nevezett két-három évtizedben az Irodalmi Ujság jelentősége a külföldön élő magyar olvasók számára a magyar olvasnivaló biztosításának jelentős tetteiben mérhető le. Az emigráns írástudók publikálási lehetősége mellett olyan magyar nyelvű művelődési fórumot jelentett, amely részben pótolni tudta a hazai könyvtárak elvesztését. Bár egyes részeiben a Wikipédia tartalmára emlékeztető kivonat a gyűjtemény, az újság maga (talán éppen emiatt) egy kicsit tudományos, egy kicsit ismeretterjesztő volt, miközben szórakoztató is, ami igazán nagy teljesítmény a dilettáns művekkel vagyonokra szert tevő kiadók önkényének kitett, szegény körülmények között élő, olykor éhező emigránsoktól. Mégis számos esetben hiányzik Cs. Szabó személyes esztétikai-filozófiai véleménye a fordításnak tűnő szövegek között. A vélemények minősége és mennyisége tekintetében a magyar tárgyú írások gyarapodásával párhuzamosan ível fel a kötet. Lehet igazat adni Cs. Szabónak, ha nem óhajtotta a verseket, a műveket magyarázni, mivel azoknak magukat kell magyarázniuk, de elérkezett egy olyan korszak, amikor már magyarázni kell őket, éppen

a művek politikai célok elérését elősegítő propagandafelhasználása miatt; ez a magyar szerzők és könyvek esetében, amikor csak lehetett, meg is történt. Petőfi szabadságharcos hős alakja illetett az újsághoz, a műfajhoz, az állandó mondanivalóhoz, de Cs. Szabó képes volt például Proustról írva érzékletesen az olvasó elé tárni a kultúra csúcsán lévő francia 19. század szalonvilágát is. Az olvasó irigykedve követi továbbá Cs. Szabó személyes találkozásának történetét és meghitt beszélgetését Hannah Arendttel, többek között a költők társadalmi tehetetlenségéről. Végül e téma komolyságához méltóak a szerző záró, érzékenyítő sorai is. Petőfi sorsa pedig éppen egyik legtragikusabb példája e tehetetlenségnek, talán ezért is kapott a kötetben kiemelkedő hangsúlyt 1848–49 és annak következményei: ráeszmélés arra, hogy a társadalom többsége fülét befogva, szemét eltakarva inkább egzisztenciális (ál)biztonságot kíván (akár egy véreskezű, sarcoló vezető árán is), mintsem demokratikus és felelősséggel járó életvitelt.

Keresztury Dezső *A magyar irodalom képeskönyve* című, 1956-ban elkészült kötetének recenziója kapcsán fejtette ki Cs. Szabó saját véleményét *Magyar századok* címmel; heves és zaklatott állásfoglalást fogalmazott meg a kiegyezésről, a magyar nemzet önáltató és uraszkodó árulóiról. Batsányi János *Összes műveinek* ismertetése kapcsán vont párhuzamot 1848 és 1956 között a 60-as évek elején, amikor Magyarországon még csak gondolni sem volt szabad a szabadságharcra. A Szokolczay-válogatás dicséretére válik e cikk kötetbe emelése, mivel a Batsányi-összes megérdemelne egy 21. századi (akár hasonmás) kiadást, de hiánypótló/hiányzó kiadásokról esett szó még Halász Gábor életműve és Kabdebó Lóránt könyve kapcsán is. Hasonlóan kiemelendő Jósika Miklós kapcsán a levett szabadságharcok öt világ-részre szétszóródott emigránsainak sorsát ismertető írás, továbbá tanulságos a magyar

kormányzati rendszerekben mindig aktuális kultúrpolitikai stratégia ismertetése a politika szolgálatába állított írói életművekről, jelen esetben az Arany János-életmű Kádár-kori meghamisított emlékééről: „Kádárék [...] körülállják egy halott walesi bárd sírját, hogy a hazug és szemforgató hódolati ének elfojtsa a nép ajkán ismét tehetetlenül égő szabadságéneket s a börtönben gyötört élő bárdok sikolyát.” Cs. Szabó vallomása szerint az Arany-életmű az emigráns író számára „A tóra” volt.

További tényfeltáró információk olvashatók az Ady-versek politikai vetülete kapcsán „a moszkovita” Révai Józsefről és a korabeli irodalompolitika („költőgyilkos magyarországi párthatóságok”) taktikáiról, a József Attila-életmű hamisításáról, a kötet végén pedig a Cs. Szabó által hazug pártembernek tartott Gellért Oszkárrol is.

A magyar vonatkozású publikációk szinte mind rejtenek ma is megfontolandó, élettapasztalatból származó tanácsot, bölcs megjegyzést irodalomról, történelemről, filozófiáról és társadalmi szerepvállalásról. Cs. Szabó írásai közül leginkább a szemtanú hitelességével rajzolt közvetlen, párbeszédese életképek ragadják el az olvasót, így például a Fenyő Miksa-portré, vagy a diktatúra idegeket lassan felmorzsoló kegyetlenségével való szembesülés a London utcáin is állandó megfigyelés alatt tartott Tamási Áron szívrohamának történetében. A kötet utolsó negyedében végre csípős kritikák is olvashatók például a népi-urbánus irodalmi megosztottság kapcsán, sőt Tóth Árpád esetében verselemzéssel is találkozhat az érdeklődő olvasó, amelyekben ismét megvillan Cs. Szabó műértő remeklése. Az *Elejtett szavak* című, 1957-ben megjelent, haragtól fűtött önvallomásait pedig nem elég egyszer elolvasni; örök időkre megjegyzendő gondolatok a magyar árulók („hulladék emberek”) segédkező keze („szellemi pincebogarak fenyegetései”) által szellemileg beszűkült moszkovita hódoltságáról. Saját helyzetét Cs. Szabó

a következőképpen határozta meg: „szabad akarattal és függetlenül szemben állok egy rendszerrel, amely 1956-ig nyíltan terrorista s alig burkoltan gyarmatosító volt, 1957 óta burkoltan terrorista és nyíltan korrumpáló.” Aktualitását nem veszítve tanulságos továbbá, hogy „Magyarország változatlanul a birtokon belüliek és a birtokon kívüliek földje; nem tűnt el sem az urambátyám, sem a szolgabíró, sem a csendőr, csak más a nevük és a pedigréjük.” Cs. Szabó élesen látta a filoszok feladatát határon innen és túl: „Hazai írókra hárul a nemzeti műveltség és öntudat megmentése, övék az olvasó s az ifjúság [...]. Az emigráns író dolga kevésbé fontos, de nem haszontalan. Olyan korban élünk, mikor az új Mikes Kelemen levelei frissen a tolla alól hazaszállnak a rádió hullámain”. Az újságíró – bár e munka sok esetben kényszer volt számára is – a rövid rádióelőadásaiban érezte magát otthon leginkább, továbbá munkaköre folytán a világgazdaság és a társadalom problémáival (éhezés, emberi jogok semmibevétele) kapcsolatban is határozott véleményen volt – olvasható egy interjújában.

Színvonalát és tartalmát tekintve Szokolczay válogatása beleillik abba a hidegháborús világhelyzetben külföldön rekedt értelmiségiek által írt tanúságtétel-irodalomba, amelybe például Szőnyi Zsuzsa könyvei vagy Márai Sándor naplói tartoznak; tartalmukban európai ellensúlyt képeznek a szovjet befolyás alatt beszűkült magyar élettellel és magyar szellemmel szemben. Az ő emlékezetükre is érdemes idézni végezetül Cs. Szabó örökérvényű, napjainkban is megszívlelendő ökumenikus gondolatát: „Nacionalistának lenni – Petőfi a koronatanúja – annyi volt, mint elől járni az emberméltóság tiszteletében. Aki nemzeti szabadságot mondott, világszabadságot is mondott, aki világszabadságot mondott, nem akart senkit maga felett vagy maga alatt tudni.”

Fodor József Péter